

Pretexte pentru lectură

Limba și identitatea românilor din Ungaria

de Elena Sandu

Românii din Ungaria reprezintă o comunitate a căror istorie triseculară este astăzi relativ ușor de urmărit datorită cercetărilor lingvistice, etnologice și istorice efectuate de către intelectualii autohtoni de mai bine de un veac încoace. Începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, strămoșii locuitorilor de azi au populat o zonă mai vestică prin colonizare și migrare spontană, ulterior prin roire în spațiile învecinate, plecând din bazinul Crișurilor. Fiind cel mai numeros grup etnic din cadrul statului maghiar, principala problemă a românilor din Ungaria ante- și posttrianonică a fost conservarea limbii și tradițiilor lor într-un mediu alogen care a exercitat o consecvență și insistență politică de asimilare, mai ales după ce statul maghiar constată inferioritatea numerică a ungarilor.

Astfel, în 1898 apărea lucrarea *Cum să ne maghiarizăm numele de familie?* scrisă de Simon Telkes, președintele Societății Centrale de Maghiarizare a numelui. Potrivit acestei instituții, numai prin maghiarizarea numelui putea fi primit în societatea maghiară un cetățean maghiar de altă etnie. În 1907 Ministerul de interne maghiar comanda o lucrare, *Românii din Ungaria*, unde erau trasate principalele obiective ale maghiarizării prin învățământ și confesiune. Chiar și în aceste condiții de intensă asimilare forțată, până în 1910 evoluția demografică a fost pozitivă, la recensământul înfăptuit în acest an declarându-se 28 491 de români. După 1918 rămân în afara graniței României potrivit unor statistici aproximativ 40 000 de români, în mare majoritate locuitori ai satelor. Însă după actul de la Trianon regresul este mai mult decât evident, pentru populația românească urmează o perioadă de izolare față de restul românilor, concomitent cu dispariția intelectualității, care se retrage în România. Efectul este mai mult decât vizibil, statistica este dramatică: în doar două decenii, numărul celor care se declară români se reduce la 14 142, iar în 1990, doar 8 730. Conform recensământului din 2001, în Ungaria trăiesc: 8 482 cetățeni de limbă maternă română; 7 995 cetățeni de naționalitate română; 5 598 cetățeni de religie ortodoxă română. Referitor la ultimul recensământ încă se fac speculații despre cât de fidel reflectă el situația românilor din Ungaria. Regresul demografic amețitor apare invers proporțional cu eforturile unei generații de intelectuali apărute în mediul universitar de la Budapesta și Szeged, din care face parte și Ana Borbély, cercetător în domeniul dialectologiei și

Ana Borbély, *Limba română și identitate românească. Aspecte dialectologice, sociolingvistice, onomastice și demografice*, Giula, 2013, 152 p. (Publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria)

sociolingvisticii, ambele direcții împletite în circumscrierea caracteristicilor graiului românilor din Ungaria în strânsă legătură cu sentimentul identitar.

Argumentele lingvistice și onomastice vin de asemenea în sprijinul faptului că grupul etnic românesc rămas în statul ungar după 1918 vorbește două variante ale *dialectului crișean*. Și în domeniul lingvistic, studierea specificului românilor din Ungaria este concertată de o cercetătoare autohtonă, Anna Borbély, care și-a dedicat, după terminarea studiilor la Budapesta, atenția exclusivă, în ultimele trei decenii, asupra graiului naționalității din care face parte. De numele cercetătoarei se leagă așadar preponderent studiul dialectal și sociolingvistic al limbii românilor din Ungaria, la început cu mijloacele specifice investigației lingvistice dialectologice, în capitole distincte din cadrul abordărilor monografice a diferitelor localități cu populație românească prezentă, apoi, prin specializarea postuniversitară în bilingvism, tot mai aplicat și mai explicit sociolingvistic. Pe lângă analiza detaliată din perspectivă fonetică, morfologic-sintactică și lexicală din care se conchide indubitabil încadrarea variantelor în graiul crișean-bihorean, apar încă de la început elemente de investigație sociolingvistică, prin vizarea explicită a unor aspecte legate de prestigiul idiomului vorbit de populația românească din Ungaria. Spre pildă, în capitolul *Prestigiul idiomurilor vorbite la Chitighaz* din monografia dedicată acestei localități, se face referire la concurența între graiul chitighăzean, limba maghiară, varianta literară română din Ungaria, și româna literară din România, atitudinea dilematică a vorbitorilor față de valoarea graiului propriu etc. prin raportare atât la limba oficială, maghiară, cât și la limba română literară.

Problema bilingvismului este tratată de autoare explicit în ultimul subcapitol al studiului despre limba vorbită la Chitighaz, în conexiune cu situația

prezentă. Fiind vorba de concepte aparținând unei noi orientări în cercetarea lingvistică, se introduc în acest context definiții și precizări terminologice despre *bilingvism*, *idiolect*: „Azi, cei mai mulți români din Chitighaz sînt bilingvi, vorbesc românește și ungurește. Bilingvismul este folosirea alternativă a două limbi și este un fenomen cunoscut în toate colțurile lumii. Idiolectul (termen introdus pentru a desemna vorbirea unui individ) unui bilingv este de altă natură decît al unui om monolingv, adică nicidecum nu putem aștepta ca un bilingv să aibă un idiolect asemănător cu al unui individ monolingv. Ceea ce nu înseamnă însă că omul bilingv nu vorbește corect o limbă sau alta, ci că poate folosi forme ce diferă de cele din limba standard, care sînt consecințele bilingvismului.” Referindu-se la menținerea limbii române în localitatea Micherechi, într-un studiu din 1998, autoarea consideră că aceasta „este amenințată de mentalitatea negativă a unor vorbitori față de limba lor maternă, de graiul local. După părerea lor, graiul este un „corç, corçitură”, un idiom intermediar între limba română și limba maghiară.” În circumscrierea fenomenelor, adesea intervin notații, am spune, de educație și terapie (dacă nu cumva de autoterapie) identitară, de tipul: *nu trebuie să ne fie frică/rușine de graiul vorbit*.

Recent (2013) Ana Borbély publică o lucrare de sinteză a întregii activități și totodată o lucrare la zi, prelucrând cele mai noi date, numită *Limbă română și identitate românească în Ungaria. Aspecte dialectologice, sociolingvistice, onomastice și*

demografice, precizându-și explicit metoda de abordare, specifică socio-lingvisticii, considerate cel mai apt instrument de măsurare a variabilității lingvistice. Pe baza unui chestionar, cercetătoarea investighează felul în care subiecții se raportează la identitatea lor, observând evoluția autoidentificării la aceiași subiecți de-a lungul timpului. Astfel, cu referire la doi subiecți care mai tineri fiind se defineau ca unguri, iar după 20 de ani declară că sunt români, autoarea remarcă: „Evaluarea identității de naționalitate română la acești doi subiecți se realizează prin cele mai însemnate schimbări. Ajung în 20 de ani să se declare români, cu toate că la prima anchetă s-au considerat unguri. În explicația de autoidentificare, în cazul acestora apar multe ezitări, confuzii. Evoluția identității naționale românești la acești doi subiecți se realizează în concordanță cu *teoria negocierii identității*, relaționată la contextul social, economic, politic și ideologic; la contextul sociolingvistic de schimbare a limbii române cu limba maghiară și la contextul situației de interviu dirijat în momentul respectiv.” (p. 23).

După aproape 3 decenii dedicate exclusiv cercetării graiului propriu, diagnoza sociolingvistică a cercetătoarei Ana Borbély este rezumată, neutru și obiectiv, astfel: „[...] comunitatea românilor din Ungaria se caracterizează printr-o variabilitate intralingvistică (a limbii române) și printr-o variabilitate interlingvistică (a bilingvismului româno-maghiar)” (p. 23). Având în vedere că bilingvismul asimetric este văzut ca o stare de tranziție de la monolingvismul românesc către monolingvismul maghiar, verdictul sună implacabil.

